

Malarstwa w Polsce

Początki malarstwa w Polsce wiążą się, jak w ogólne początki polskiej sztuki, z przyjęciem chrześcijaństwa z Rzymu, w r. 966, co przesądziło o wpisaniu się polskiej kultury w bogatą i żywą tradycję zachodnioeuropejską. Z najwcześniejszego okresu, Romanizmu (XI – połowa XIII w.) pochodzą m.in. importowane z zachodu przez dwór, kościoły i klasztory rękopisy iluminowane zdobione pięknymi miniaturami.

Następna epoka – Gotyk (połowa wieku XIII – XV w.) przyniosła szereg malowideł ściennych o tematyce religijnej, niestety tylko częściowo zachowanych, oraz niezwykle intensywny rozwój malarstwa tablicowego, którego głównym ośrodkiem w w.XV stał się Kraków, ówczesna stolica Polski. Powstawały tu, w rzemieślniczych warsztatach malarskich i snycerskich, malowane na deskach i obficie złożone ołtarze, tryptyki i polipytyki, z których wiele dotrwało do naszych czasów. Pod koniec w.XV działał w Krakowie jeden z najwybitniejszych artystów późnego średniowiecza, norymberczyk Wit Stwosz, autor słynnego Ołtarza Mariackiego, wielki rzeźbiarz, ale także malarz, który wywarł znaczny wpływ na polską sztukę.

Renesans (XVI wiek) przyniósł dalszy rozwój religijnego malarstwa tablicowego (Mistrz Jerzy), a także malarstwa ściennego i miniaturowego (Stanisław Samostrzelnik). W dziełach tych artystów zaznaczały się wyraźne wpływy zachodniej sztuki renesansowej, włoskiej, flamandzkiej i niemieckiej, szczególnie w zakresie perspektywy geometrycznej i powietrznej. Rozwojowi malarstwa sprzyjał mądry mecenat artystyczny ostatnich królów dynastii Jagiellonów, Zygmunta I, Zygmunta II Augusta, za których panowania pracowali w Krakowie m.in. Hans Dürer, brat sławnego Albrechta Dürera oraz Hans Kurmbach. W okresie renesansu pojawiła się w polskim malarstwie nieobecna dotąd tematyka świecka, freski mitologiczne i historyczne, obrazy batalistyczne (np. „Bitwa pod Orszą”) oraz pierwsze portrety królów, biskupów, profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego, a także mieszczan. Na początku XVI wieku powstał bogato ilustrowany miniaturami przedstawiający sceny z życia codziennego (warsztaty krawców, szewców, złotników etc.) Kodeks Baltazara Behema zawierający spis praw cechów rzemieślniczych.

Okres Baroku (XVII wiek - połowa XVIII wieku) to dalszy bardzo intensywny rozwój malarstwa w Polsce. Przyczynił się do tego wybitny mecenat artystyczny królów szwedzkiej dynastii Wazów, przede wszystkim Zygmunta III i Władysława IV, oraz Jana III Sobieskiego. Pracowali wówczas w Polsce zarówno malarze obcy (m.in. Włoch Tomasz Dolabella i Francuz Claude Callot) jak polscy, którzy, jak np. Krzysztof Boguszewski, Franciszek Lekszycki, Jan Tretko (Tricjusz), Jerzy Eleuter Siemiginowski i Szymon Czechowicz, nawiązując do malarstwa włoskiego i flamandzkiego, m.in. Carla Maratty i Rubensa, wynieśli polską sztukę malarską na wcale niezły europejski poziom. Z pracowni tych artystów wychodziły okazałe reprezentacyjne portrety królewskie i magnackie, wielkie kompozycje religijne i historyczne. Równolegle rozwijał się, i to na bardzo szeroką skalę, rodzimy nurt malarski, który zaznaczył się szczególnie w tak zwanym portrecie sarmackim, często pozbawionym przestrzenności i dość prymitywnym w rysunku i kolorycie ale nacechowanym dosadnym realizmem (znakomite charakterystyczne portrety szlachciców, pozbawione jakiegokolwiek idealizacji) i pełnym urzekającym, nieco naiwnego wdzięku. Odmianę sarmackiego portretu stanowiły nie spotykane poza Polską portrety trumienne, malowane przeważnie na blasze i przyczepiane do trumny podczas pogrzebu, skąd ich charakterystyczny, sześcioboczny kształt.

Wielki rozkwit malarstwa przypada na okres panowania ostatniego króla Polski, Stanisława Augusta Poniatowskiego /1764-1775/. Działają wówczas w Polsce wybitni

malarze włoscy i francuscy jak Marcello Bacciarelli, Canaletto oraz Jean Pierre Norblin de la Gourdain, w których kręgu, za sprawą mecenatu króla, wielkiego miłośnika i kolekcjonera malarstwa, wyrastają na znaczących twórców malarze polscy m.in. Kazimierz Wojniakowski i Aleksander Orłowski, o którym Adam Mickiewicz z dumą powiedział w „Panu Tadeuszu”: „nasz malarz Orłowski”.

Wierusz-Kowalski, Alfred (1849-1915) „**Myśliwy na saniach**”, Olej na desce, sygnowany, 23x31 cm. *Donated by Alexander Melań-Korczyński*

Wiek XIX, mimo, że Polska pozostawała od r. 1795 aż po koniec I wojny światowej (1918), w stanie politycznego zniewolenia /podzielona rozbiorami pomiędzy Rosję, Prusy i Austrię/, to okres otwartej manifestacji polskości i szerokiego rozumianego patriotyzmu.

W pierwszej połowie w. XIX, w epoce Romantyzmu, objawienie jest sztuka Piotra Michałowskiego (1801-1855/ pierwszego polskiego malarza o najwyższym europejskim formacie. Malowane przez niego żywiołowo epizody z wojen napoleońskich /m.in. „Bitwa pod Samosierrą”) i wspaniałe portrety mieszczan, chłopów i Żydów można śmiało postawić w jednym rzędzie z obrazami największych artystów romantycznych jak Teodor Gericault i Eugeniuz Delaoroix.

Wyczółkowski, Leon (1852-1936) „**Kościół Wizytek w Lublinie**”, Akwarela na papierze, sygnowana, 30x21 cm. *Donated by Alexander Melań-Korczyński, 1977*

Intensywnie rozwija się w w. XIX malarstwo krajobrazowe i rodzajowe, w czym objawia się miłość od ojczyściej ziemi i rodzimego obyczaju. Najwybitniejszymi reprezentantami tego nurtu są m.in. Józef Chełmoński (1849-1914), autor słynnej „Czwórki” i „Bocianów”, Juliusz Kossak (1824-1899), wspaniały akwarelista, niezrównany malarz koni i epizodów z siedemnastowiecznych wojen Polaków z Kozacyzną, Turkami i Szwedami, Józef Szermetowski (1833-1876), malarz nostalgicznych widoków wsi i małych miasteczek, Józef Brandt (1841-1915), wybitny batalista, podobnie jak Juliusz Kossak piewca siedemnastowiecznych potyczek militarnych i ówczesnego obyczaju, Wojciech Gerson (1831-1901) i Leon Wyczółkowski (1852-1932), ci dwaj ostatni znani szczególnie jako malarze Tatr, polskich gór, w których, jak głosiły popularne w XIX wieku ludowe legendy, mieli drzemać wielcy polscy rycerze dawnych wieków, oczekujący na znak do walki o niepodległość.

Najwyższym społecznym uznaniem i ogromną popularnością cieszyło się w XIX w. Malarstwo historyczne, którego najwybitniejszym, w europejskiej skali, był Jan Matejko /1828-1893/. W serii dużych obrazów ukazał on, w syntetyczny sposób, ważne epizody z historii Polski /m.in. „Bitwa pod Grunwaldem”, „kazanie Skargi”, „Hołd Pruski”, „konstytucja 3 Maja”, „Kościuszkę pod Racławicami” zwracając uwagę tak na historyczną świetność dawnej Polski, jak na tragiczne momenty w jej dziejach, które, /m.in. zdrada narodowa/ doprowadziły do upadku państwa. Obrazami, a przede wszystkim efektownymi rysunkami, powielanymi w niezliczonych reprodukcjach, olbrzymią popularność zyskał sobie Artur Grottger (1837-1867), piewca narodowego powstania w r. 1863, zwanego Styczniowym. Sztuka Matejki i Grottgera wywarła potężny wpływ na późniejsze polskie malarstwo historyczno-patriotyczne, m.in. Wojciecha Kossaka (1857-1943), żywotne aż po II wojnę światową.

Obrazy polskich artystów, pokazywane na wielu międzynarodowych wystawach sztuki, w Wiedniu, Paryżu, Berlinie, zdobywały często złote medale i inne prestiżowe nagrody / otrzymywali je m.in. Jan Matejko, Józef Brandt i jeden z najwybitniejszych polskich portrecistów Henryk Rodakowski /1829-1894/, co przyczyniło się do podtrzymywania w Europie świadomości o istnieniu bogatej narodowej kultury Polaków, narodu pozostającego od dziesiątków lat pod rządami obcych mocarstw.

Schyłek w. IX przyniósł pewne wpływy włączenia się do malarstwa polskiego w modne nurty zachodnioeuropejskiej sztuki, przede wszystkim w impresjonizm, co wiązało się poniekąd z odejściem od dominującej u nas nuty historyczno-patriotycznej. Na swój sposób uprawiał malarstwo impresjonistyczne Aleksander Gierymski /1850-1901/, sięgający po malownicze tematy z epoki rokoka /szkice do obrazu „Altana”, piękne impresjonistyczne pejzaże i sceny malowali Władysław Podkowiński /1866-1895/ i Józef Pankiewicz /1867-1940/. Impresjonizm tych artystów stanowił ważny nurt wspaniałego ruchu artystycznego Młodej Polski, który objawił się wieloma ważnymi dokonaniem na wszystkich polach kultury. Najwybitniejszymi reprezentantami Młodej Polski w zakresie malarstwa to Stanisław Wyspiański (1869-1907), Jacek Malczewski (1854-1929) i Józef Mehoffer (1869-1946). Wyspiański i Mehoffer są autorami licznych projektów monumentalnych dekoracji ściennych i witrażowych, z których tylko niektóre doczekały się realizacji. W Krakowie wykonano witraże, m.in. wspaniałe przedstawiające Boga Ojca, „Stań się!”, i pełną roślin i kwiatów secesyjną polichromię według projektów Wyspiańskiego, w kościele OO. Franciszkanów, a we Fryburgu (Szwajcaria) zrealizowano, po wygranej przez artystę konkursie, okazałe projekty witrażowe Mehoffera. Potężne i niezwykle sugestywne projekty witraży przeznaczonych dla katedry na Wawelu, przedstawia biskupa Stanisława Szczepanowskiego, księdza Henryka Pobożnego i króla Kazimierza Wielkiego, autorstwa Wyspiańskiego nigdy nie trafiły na Wawel, te, może najwybitniejsze dokonania artystyczne Młodej Polski na polu sztuki malarskiej, możemy dzisiaj oglądać tylko w muzeum.

Trzeci wybitny reprezentant młodej Polski, Jacek Malczewski, zaczynający od realistycznych obrazów na temat martyrologii zesłańców sybirskich, m.in. obraz „Wigilia na Syberii”, malował później niezliczone obrazy symboliczne obracając się wokół problemów narodowych, walki o wyzwolenie, a także postawy jaką artysta polski powinien wobec tych spraw zajmować. Do najwybitniejszych dzieł artysty należą obrazy „Melancholia” i „Błędne koło”.

I wojna światowa i ruch legionowy pod przywództwem Józefa Piłsudskiego przyniosły Polsce upragnioną wolność a wydarzenia te doczekały się imponującej malarskiej i rysunkowej prezentacji, co można uznać za kontynuację tak ważnego w polskim malarstwie XIXw. Nurtu historyczno-patriotycznego zupełnie już niestety anachronicznego na tle ówczesnych ruchów artystycznych na zachodzie, kubizmu, początków abstrakcji etc.

W okresie międzywojennym (1918-1939), w wolnej Polsce, malarstwo, uwolnione od tematyki patriotyczno-historycznej, przybierało stopniowo międzynarodowy charakter. W nawiązaniu do zachodnioeuropejskich kierunków: kubizmu, abstrakcjonizmu, futuryzmu, ekspresjonizmu, upraszczano formę i stosowano nowoczesną stylizację. Formiści m.in. Stanisław Ignacy Witkiewicz (Witkacy), Tytus Czyżewski, Andrzej i Zbigniew Pronaszkowe, skupili uwagę na kompozycji obrazu i jego ekspresji. Kapiści (nazwa grupy wywodzi się od założonego w r. 1923 w Paryżu, przez uczniów Józefa Pankiewicza, m.in. Zygmunta Waliszewskiego, Józefa Czapskiego, Jana Cybisa Komitetu Paryskiego - KP) akcentowali głównie rolę koloru w obrazie, dlatego popularnie zwano ich kolorystami. Malarze zrzeszeni w ugrupowaniu „Rzym”, m.in. Eugeniusz Zak, Ludomir Ślodziński, Władysław Skoczylas uprawiali malarstwo wybitnie dekoracyjne, sięgając nierzadko do motywów ludowych, a artyści zdecydowanie awangardowi jak Władysław Strzemiński i Henryk Stażewski zajmowali się malarstwem abstrakcyjnym.

II wojna światowa i hitlerowska okupacja, która przyniosła Oświęcim i Holocaust, skłoniła wielu artystów do podejmowania na nowo, chociaż w bardziej nowoczesnej formie, tematyki patriotycznej i martyrologicznej, co zaowocowało wieloma znaczącymi dokonaniem malarskimi już po zakończeniu wojny (m.in. Marek Oberländer : "Napiętnowani", Andrzej Wróblewski i jego seria „Rozstrzelań”). Lata PRL-u, szczególnie w okresie 1949-1956, to okres narzuconego przez partię socrealizmu, czyli realizmu socjalistycznego, który objawił się szeregiem oficjalnych dzieł ukazujących wielkie budowle, przodowników pracy i przywódców marksizmu-leninizmu. Po przemianach październikowych (1956) malarstwo znów zwróciło się ku wzorom zachodnioeuropejskim /np. Tadeusz Kantor i jego towarzyskie abstrakcje/ i na ogół rozwijało się bez większych ograniczeń, a niektórzy artyści, jak np. Jerzy Nowosielski, Jonasz Stern, Waław Taranczewski, Jan Lebenstein stworzyli dzieła doceniane szeroko, zarówno w kraju, jak i za granicą.

Rok 1980, solidarnościowa rewolucja, a następnie stan wojenny, przyniosły nawrót tematyki i symboliki patriotyczno-martyrologicznej mającej w sztuce polskiej tak bogatą tradycję.

Współczesne malarstwo polskie, wtopione w różnorakie działania artystyczne (Instalacje, techniki fotograficzne i komputerowe, video art. etc.) utrzymuje się na ogólnie dobrym poziomie oscylując pomiędzy naśladownictwem obcych wzorów, przeważnie amerykańskich, a lokalnymi odniesieniami, także do polskich dawnych tradycji artystycznych, m.in. sztuki sarmackiej i Jacka Malczewskiego, czego przykładem mogą być obrazy Leszka Sobockiego

Informacje wykorzystano ze strony:

<http://www.pilsudski.org/portal/pl/galeria/obrazy/169-malarstwo-w-polsce--krotki-zarys-historyczny>